

Розділ V

ВИЩА ОСВІТА

5.1. Ідея університету

Університет як феномен європейської культури

Університет – автономна інституція вищої освіти та наукова установа, котра об'єднує викладачів та студентів для підготовки фахівців високої кваліфікації з точних, природничих та гуманітарних наук, надаючи наукові ступені бакалаврів, магістрів та докторів з різних дисциплін.

Походження слова “університет”: з латини *universitas magistrorum et scholarium*, що приблизно означає “спільнота викладачів та дослідників”, тобто кількість осіб, які асоційовані в одну корпорацію або гільдію.

Заснування університету: Болонський університет (1088 р.), походження з церковних шкіл для священників, Італія, високе середньовіччя. Відкрило нову сторінку в здійсненні розумом своєї грандіозної місії, котра полягає у перетворенні людського життя у відповідності до вимог раціональності. Університет стає потужним фактором людської історії.

Історичний контекст: розвиток міст, виникнення середньовічних професійних гільдій, посилення запиту на адміністративно-фінансові та юридичні професії.

Феномен університету: об'єднання викладачів та студентів на підставі юридично зафіксованих прав, зазвичай у вигляді хартії спільних прав, виданих сувереном, вищим духовенством або владою міста, де розташовано університет. Подібно іншим середньовічним гільдіям університет – це саморегульована спільнота, котра самостійно визначає зміст власної діяльності та кваліфікацію своїх членів.

Ідея університету: принципом поняттям у визначенні університету є академічна свобода. Вперше зафіксовано у академічній хартії *Constitutio Habito (Authentica habita Privilegium Scholasticum)*, котру було прийнято у 1158 р. Болонським університетом. Цей документ визначав правила, права та привілеї перших університетів в Європі, зокрема, надавав право студентам та викладачам на безперешкодне пересування між містами у цілях освіти (предтеча сучасного принципу мобільності). Видано документ імператором Фрідріхом I Барбароссом.

Основні права та привілеї для перших університетських студентів та викладачів:

1. Дозволяється носити клерикальний одяг.
2. Свобода пересування та подорожей в цілях навчання.
3. Недоторканість стосовно права на помсту (правовий захист майна іноземців під час їх подорожей в цілях навчання).
4. Право на суд викладачів та єпископський суд (не підпорядкування місцевим судам).

Велика Хартія Університетів (Magna Charta Universitatum): прийнято 18 вересня 1201 р. з нагоди святкування 900-річчя заснування Болонського університету. Оригінально підписано 430 ректорами університетів із 80 країн світу (зараз йдеться про 805 університетів із 85 країн).

Основні визначення Великої Хартії Університетів¹:

¹ Див. Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum). – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/7>

“Університет – самостійна установа в суспільствах із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання”.

При цьому підкреслюють, що

“для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади”.

Здобуття свободи (незалежності) від грошей, політики та релігії складає необхідну умову виникнення не лише перших університетів в Європі, але й визначає сучасний основний принцип існування університету.

Свободу в дослідницькій і викладацькій діяльності проголошено основною засадою університетського життя:

“Керівні органи й університети, кожний у межах своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги”.

“Викладання та дослідницька робота в університетах мають бути неподільні для того, щоб навчання в них відповідало постійно змінюваним потребам і запитам суспільства, науковим досягненням”.

“Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, які здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їхнього удосконалення за допомогою досліджень та інновацій, та студентів, які мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями”.

Визначення університету як хранителя традицій європейського гуманізму:

“університет постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні та політичні кордони, затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур”¹.

Парадокс університету: Автономія викладання та досліджень в університеті декларуються не як самоціль, а як засіб практичного втілення мислення. А тому, незалежність університетів та свобода викладання має бути такою, щоб вона найкраще сприяла розуму задовольняти запити та потреби суспільства. Відповідно, уявлення про університет як “башту зі слонової кості” не відповідає ані змісту ідеї університету, а ні основним принципам Великої Хартії Університетів. Виникнення університету та його подальша доля пов’язані із вирішенням нагальних практичних проблем людства.

Ідея університету тісно пов’язана з ідеєю Європи.

Ідея Європи означає, що:

– Європа не є ні географічним, ні політичним, ні економічним явищем. Вона є поняттям духовного порядку;

– як певний ідеал раціонального життя, що знаходить основу в примиренні – індивідуальної свободи з наявними необхідними соціальними обмеженнями та спонтанності духу з сталими політичними інституціями (Гегель);

– як нормативна ідея культури та продуктивного розвитку (Гусерль);

– ідея, що залишається фундаментально невичерпною та постійно вимагає переосмислення у горизонті нескінченного завдання філософської думки.

¹ Ідею університету як хранителя європейських цінностей поглиблено у Празькому комюніке (2001 р.). У ньому сприяння європейському підходу до вищої освіти розглядають як важливу складову досягнення мети Болонського процесу. “Щоб далі підсилювати важливі європейські вимірювання вищої освіти і можливості працевлаштування випускників, міністри призвали сектор вищої освіти збільшувати розвиток модулів, орієнтацією або організацією на всіх рівнях курсів і програм з “європейським” змістом. Особливо це стосується модулів, курсів і програм, пропонує інститутами різних країн і ступенів, що ведуть до сумісного визнання”. Як видно, відмінність між Великою хартією та Празьким комюніке щодо європейського змісту автономії університету полягає у тому, що перша наголошує на збереженні європейського гуманізму в освіті, тоді як комюніке розглядає європейський зміст освіти у прагматичному контексті.

Е. Гусерль про ідею Європи:

Європа є *“прорив і початок розвитку людської епохи, доби людства, яке віднині просто хоче жити й може жити, вільно творячи своє буття, своє історичне життя згідно з ідеями розуму, з безконечними завданнями”*¹.

Впродовж тривалого часу (декілька століть) говорять про *кризу Європи*.

Ф. Ніцше про кризу Європи: *“Хвороба”* Європи означає ідею зіпсованої моралі.

Е. Гусерль про кризу Європи: *“Європейські нації хворі, сама Європа, говорять, перебуває у кризі”*. Вбачає причини кризи у обмеженні раціональності до рівня наукового доведення. Називає таку раціональність *“хибною”*, котра ігнорує не лише достовірність інших форм духовного досвіду (інші типи раціональності), але й власний попередній досвід (доказове знання в античності та середньовіччі). Вихід із кризи вбачає у визнанні множинності різних типів раціональності, коли претензію на істинність знань отримує не лише наука, але й інші способи їх досягнення та доведення (зокрема, практика).

Бухарестське комюніке (Bucharest Communiqué, Bucharest, 2012) про кризу Європи:

*“Європа переживає економічну та фінансову кризу із ушкоджуючими соціальними наслідками”*².

Місія університету – зберегти або навіть в деяких випадках відродити ідею Європи та власні засади інтелектуальної свободи, тобто ідею університету.

¹ Гусерль Е. Криза європейського людства / Е. Гусерль // Сучасна зарубіжна філософія. – Київ, 1996. – С. 67.

² Бухарестське комюніке. Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua/en/news/50-news/756-novini-rozvitku-bolonskogo-procesu.html>

Ідея університету (історико-філософська генеза)

Вільгельм фон Гумбольдт¹ (1767–1835):

Просвітницькі уявлення про розум як трансцендентну до світу сутність виражає прагнення культури створити інституцію, завдяки котрій мислення було б незалежним від конкретного культурно-історичного контексту. Інакше кажучи, така інституція має бути зорієнтована на відірвану від практики сферу мислення, яке є самодостатнім та абстрактним. Так, завдання університету В. Гумбольдт вбачає у тому, щоб

“опрацювати науку у найглибшому, якнайширшому сенсі слова та передати духовному вихованню вже опрацьований матеріал”².

А тому, “університети не повинні відігравати для держави роль гімназій чи спеціалізованих шкільних закладів, академія не має виконувати функції технічного чи наукового представництва. Загалом... держава не має права вимагати від них чогось, що мало б прямий стосунок до неї. Натомість вона має бути твердо переконана: якщо університети досягнуть своєї мети, то виконають її, державні, завдання у набагато вищому сенсі. З цієї позиції і узагальнення будуть набагато ширшими, і діятимуть цілком інші сили та важелі, ніж ті, що їх може застосувати держава”³.

Гумбольдтівська парадигма університету означає: Сенсом досягнення університетом своєї мети є служіння науці. Місія університету має полягати у підготовці студентів до пошуків наукової істини впродовж усього їх життя. Тоді як питання забезпечення заробітку залишається за межами завдань університету. Гумбольдтівська парадигма університету:

- презентує класичний образ університету;
- захищає навчання та дослідження від прагматичного (переважно економічного) впливу суспільства;

¹ Німецький філолог, філософ, державний діяч. здійснив реформу гімназійної освіти у Пруссії, заснував у 1809 році університет в Берліні.

² *Гумбольдт В.* Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні / В. Гумбольдт // *Ідея університету: Антологія* / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 25.

³ Там само, с. 28-29.

– визначає, що “зрештою, університет завжди тісно пов’язаний з практичним життям та потребами держави. Адже, скеровуючи молодь, він завжди виконує практичне доручення держави”¹;

– “щодо нагляду над університетом та академією, то його здійснюватимуть допоміжні інститути, які залучатимуть їх за потреби. Контроль інститутів можливий тільки опосередковано через державу”²;

– зберігає свій вплив та значною мірою визначає образ сучасного європейського, зокрема, українського університету.

Джон Генрі Ньюмен³ (1801–1890):

Вважав, що головною метою університету є інтелектуальний, а не моральний розвиток. В умовах значного впливу церкви його твердження про те, що мету університету визначено на підставі “людського розуму та людської мудрості”, викликало гостру дискусію. Наполягав, що викладання в університеті має охоплювати усі галузі знань, включаючи природознавство та релігію. Особливу увагу надавав гуманітарній освіті (liberal arts). Вважав, що чим більш вужчу освіту отримує людина, тим більш упередженою вона стає у своїх судженнях. І навпаки. Гуманітарна освіта, охоплюючи широке коло дисциплін, найкраще озброює людину знаннями для життя.

Робить виклик твердженню видатного філософа-утилітариста XIX століття Дж. Бентама стосовно “корисних знань”, стверджуючи, що “знання є самоціллю” освіти. Вважав, що істинне знання унаочнює здібність людини бачити, розуміти, мислити, аналізувати та синтезувати інформацію. Таке знання визначав як кінцеву ціль освіти.

Що таке університет (за Ньюменом)?

¹ Там само, с. 31.

² Там само, с. 33.

³ Один із найбільш впливових та провокативних авторів Великобританії XIX ст., відомий як кардинал Ньюмен, ректор новоствореного Католицького університету у Ірландії, прочитав та опублікував серію лекцій під назвою “Ідея університету”, де говорив про роль та природу освіти.

Університет – “місце освіти”, а не місце “поучіння”, де відбувається прищеплення скоріше інтелектуальних рис та звичок, ніж вузьких, механічних вмінь.

Університет як “школа університетської освіти”.

“Невід’ємним елементом опису була б згадка про згуродження чужинців з усіх куточків світу в одному місці, бо як інакше ви знайдете достатню кількість професорів та студентів для кожної ділянки знань?”¹ ...

“Університет – це школа різноманітних знань, яку утворили вчителі та студеї з цілого світу. Щоб належно втілити окреслену ідею варто, звичайно, подбати про чимало речей. Однак квінтесенція Університету як такого, на мій погляд, полягає у тому, що завдяки особистому спілкуванню він є місцем комунікації, циркуляції думки у масштабах цілої країни”.

“Запропонована ідея не є ані випадковою, ані надуманою; якщо Університет справді має бути таким, не забуваймо, що він лише відображає потребу нашої природи, крім того, є типовим зразком окремого середовища, зрештою, як і інші, що свідчать на користь цієї потреби. Взаємоосвіта у якнайширшому сенсі слова – один із найпотужніших, неперервних процесів людства, іноді вона має заздалегідь визначену мету, а іноді й ні. Кожне покоління формує наступне, дії та реакції кожної генерації завжди зворотні, бо відбуваються через кожного окремого представника”².

“...розглядаючи принципи Університету, бачимо своєрідну взаємодію: його головний інструмент, або навіть орган завжди відповідали реальним потребам життя у будь-якій галузі освіти і виховання. Йдеться про особисту присутність учителя, чи мовою теології, усну традицію. Адже проповідує, катехизує саме живий голос, дихання виразність міміки тощо. Істина як тонкий, багатолікий дух вливається до голови студея через очі та вуха, через його почуття, уяву та глузд”³.

¹ Ньюмен Джон Генрі. Ідея Університету / Ньюмен Джон Генрі // Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 37.

² Там само

³ Там само, с. 43.

Розташування Університету

“...уряд має видати Оксфордові велику ділянку землі. Просторий круг діаметром, скажімо, чотири милі, слід перетворити на ліс з галявинами: з усіх боків Університет мав би оточувати розкішний парк з острівцями вишуканих дерев, гайками та алеями, де на шляху подорожнього лежатимуть галявини, луки, звідки відкриватиметься краєвид заможного міста. Без сумніву, в цій ідеї не було ані йоти абсурду, щоправда, її реалізація коштувала б кругленьку суму. Але чи має хтось більше прав на найпрекрасніші, незаймані володіння природи, ніж осередок мудрості?”¹.

Карл Ясперс² (1883–1969):

Ідея оновлення університету супроводжує К. Ясперса протягом його життя. Праця “Ідея університету” вперше з’являється у 1923 році. Після завершення Другої світової війни він активно залучається до справи відродження Гайдельберзького університету. У 1946 році повторно видає книгу “Ідея університету”, а у 1961 році виходить її третє оновлене видання у співпраці із Куртом Росманом.

К. Ясперс про освіту як підґрунтя ідеї університету:

“Важливим підґрунтям освіти як втілення ідеї університету є первісне прагнення до знань. Пізнання для нього самоціль. Людська істота, яка виростає у такій освіті – непохитна і водночас безмежно скромна. А що може бути сенсом буття, кінцевою метою – цього не визначиш лише пізнанням. У кожному разі існує єдина кінцева мета: світ хоче бути пізнаним. В Університеті досліджують не лише тому, що це творить основу для наукового навчання практичних професій, а й тому, що університет існує для досліджень, і в них його сенс. Студент – це науковець-початківець і дослідник-початківець; якщо він уже раз відчув нахил до постійного ідейного зростання, то залишається на все життя філософом і науковцем, навіть тоді, коли проявить себе як

¹ Там само 50.

² Німецький філософ і психіатр, один з творців екзистенціалізму, доктор медицини, доктор психології, професор психології, професор філософії Гейдельберзького і Базельського університетів.

фахівець практик, що творить реальність не менш продуктивну, ніж наукові досягнення у вузькому, дослівному значенні”¹.

Завдання університету (за К. Ясперсом):

“ ...студент чекає від Університету більшого. Безперечно, він вивчає свій фах і думає про майбутню професію. Проте Університет, якщо він постає перед студентом в усій своїй успадкованій величі, репрезентує ціле наук, і студент, відчуваючи благоговіння перед цим цілим, сподівається хоча б децицію з нього збагнути. Перед ним має відкритися дорога до істини, він має зрозуміти світ і людей, а ціле має постати перед ним як нескінченно впорядкований космос. Наукова праця, згідно з ідеєю, стосується цілого, що піддається пізнанню.

Але і цього замало. Юний студент сприймає життя серйозніше, оскільки змушений вирішувати більше, ніж у зрілому віці; він почуває себе відкритим до навчання і виховання, повним можливостей. Він усвідомлює, що його майбутнє великою мірою залежить від нього самого. Відчуває, що його щоденний розпорядок, те, як він проводить кожну годину, кожен внутрішній порух його душі визначає майбутнє. Молода людина хоче виховуватись – чи то віддавшись під опіку наставника, чи то самотужки, чи то в гострих доброзичливих суперечках з тими, хто має подібну мету”².

Визначає чотири основні завдання університету:

1. Дослідження, навчання й здобування певних професій

“Якщо виходити з того, що Університет шукає істину з допомогою науки, то дослідження є його основним завданням. Оскільки передумовою цього завдання є традиція, то дослідження пов’язане з навчанням. Навчання означає можливість участі у процесі дослідження.

Єдність дослідження і навчання закладена в ідеї здобуття освіти. В результаті поділу освітніх закладів на власне навчальні й на дослідницькі інститути ця ідея руйнується”³.

¹ *Ясперс Карл. Ідея університету / Ясперс Карл // Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 128.*

² Там само, с. 112.

³ Там само, с. 114.

2. Освіта й виховання

“Уже через правильний спосіб передання знань і умінь відбувається духовне формування цілісної людини/des Ganzen Menschen. Тому поділ на науковий та навчальний заклади – абсурдний. Вищі освітні школи – у формі певних факультетів, які в Університетах служили б лише для освіти і які повинні б відвідувати всі студенти до початку вивчення обраного фаху – це абстрактна ідея; відокремлена освіта – це вже не освіта, а тепличне вирощування далекої від реальності естетської інтелектуальності, хоч при цьому і використовують пишномовні слова втаємничення”¹.

3. Базоване на спілкуванні духовне життя

“Завдання може бути виконане за умови спілкування мислячих людей: дослідників між собою, вчителів з учнями, учнів у своєму колі та – залежно від ситуації – всіх із усіма. Сенс цього спілкування, його форми і специфіку слід втілити в ідеї Університету”².

4. “Космос наук”

“За своєю природою наука є цілим. Хай навіть виникнення деяких наук є дифузним, хай навіть іноді можна спостерігати їхній розпад, все ж вони намагаються знову об’єднатися в космосі наук. Структура Університету презентує сукупність наук”³.

Висновок К. Ясперса стосовно ідеї університету:

“Ці завдання Університет реалізує своєю ідеєю: Університет – це водночас дослідницький і навчальний заклад, царство освіти, життя, що базується на спілкуванні, космос наук. Кожне з завдань набуває тим більшої сили, сенсу, ясності, чим більшим є їхнє взаємопроникнення.

Дехто скаже: але ж, щоб Університетові справитися з усім цим, треба обрати собі одну мету й знати, що він, власне, повинен давати. Джерелом цього аргументу і його претензії є сліпота щодо ідеї, а це практично означає смерть для Університету:

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

спеціалізацію життя проголошують за абсолют, і варварство розчленування життя на царини компетенцій схвалюють як істинне”¹.

Юрген Габермас² (1929):

Юрген Габермас активний учасник дискусій стосовно реформи німецького університету. Презентує основні ідеї у доповіді на одному з семінарів з нагоди святкування 600-ліття Гайдельберзького університету, апелюючи до праці К. Ясперса “Ідея університету” та вступаючи у дискусію з її основними положеннями. Теорія освіти Ю. Габермаса пропонує інноваційний синтез соціальних, психологічних та лінгвістичних теоретичних традицій. Розширює концепцію раціоналізації М. Вебера. Його розмежування комунікативної (має практичну спрямованість, стосується життєвого світу людини) та інструментальної раціональності (стосується системного світу) підважує вузько конструктивістські підходи до освіти. Натомість вбачає перспективу в комунікативних формах навчання. Габермас, розширюючи концепцію Вебера і долаючи одномірність його поняття раціональності, описує різні аспекти раціональності дії. Наприклад, соціальні дії розрізняються тим, як у соціальній дії відбувається координація цілеспрямованих дій її учасників. Це може бути взаємне проникнення егоцентричних міркувань вигоди, або соціально-інтегративна згода про цінності та норми, або згода між публікою і виконавцем, або розуміння у спільному процесі тлумачення.

“Рухаючись від філософії свідомості до філософії мови і комунікації та теорії процедурної комунікативної раціональності, а пізніше до теорії дискурсу і деліберативної демократії, він позиціонував себе у якості захисника модерну, але модерну певного типу. Позиція Габермаса передбачає критичне бачення характеристик класичного модерну з його інструментальною раціональністю та колонізацією життєвого світу. Габермас стверджує, що проект модерну може розглядатися як

¹ Там само, с. 114-115.

² Німецький філософ і соціолог, автор теорії комунікативної дії.

не-завершений, і що через комунікативну дію можлива постійна нормативна раціоналізація. Саме тому його теорія комунікативної дії є теорією соціальної інтеграції. В даній інтенції він спирається на класичного прагматика Дж. Д'юї, який підкреслював соціально-інтегративну силу і творчу енергію комунікації. В цьому сенсі вони обидва, незважаючи на існуючу між ними різницю, розробляли той різновид філософії, який можна розглядати як загальну теорію освіти. Вони також пропонують аналогічне бачення глибокої деліберативної демократії, вважаючи, що нагальною необхідністю є удосконалення методів та умов дебатів, дискусій і переконань, які уособлюють неперервний процес навчання індивідів і суспільства в цілому”¹.

Юрген Габермас про зв'язок ідеї, інституційності університету та форм життя:

“Університет зобов'язаний інституційно втілювати і водночас мотиваційно закріплювати певну форму життя, яку інтерсуб'єктивно поділяли б його члени і яка б навіть могла слугувати за взірцем. Те, що від часів Гумбольдта називається "ідеєю Університету", є проектом втілення певної ідеальної форми життя. Від інших ідей заснування ця ідея відрізняється ще й тим, що вона покликається не лише на одну з багатьох часткових життєвих форм ранньобуржуазного, стратифікованого за професіями суспільства, але й – завдяки своїй спорідненості з наукою та істиною – на загальне, на те, що передує плюралізові суспільних життєвих форм. Ідея Університету відсилає нас до законів творення, за якими постають всі форми об'єктивного духу”².

“Може виявитися, що наукова продуктивність значно пов'язана з університетськими організаційними формами, себто залежить від диференційованого в собі комплексу сприяння науковому наступництву, підготовці до академічних професій, а

¹ Горбунова Л. Феномен навчання у світлі комунікативної філософії Ю.Габермаса / Л. Горбунова // Філософія освіти. – 2013. – № 1 (12). – С. 91.

² Габермас Юрген. Ідея Університету – навчальні процеси / Габермас Юрген // Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 188.

також участі в процесах загальної освіти, культурного самопорозуміння і творення суспільної думки”.

Завдяки цьому дивному поєднанню функцій вищі школи все ще якось закорінені в життєвому світі. Щоправда, загальні процеси соціалізації, засвоєння традиції і соціально-об'єднувального формування волі, через які репродуковано життєвий світ, в самому Університеті тривають лише за надзвичайно штучних умов наукового навчального процесу, запрограмованого на оволодіння пізнанням. Поки остаточно не урветься цей зв'язок, ідею Університету можна вважати ще не цілком мертвою”¹.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття “університет”?
2. Яке походження слова університет?
3. Що обумовило виникнення перших університетів в Європі?
4. У чому полягає феномен університету?
5. Що складає суть ідеї університету?
6. У якому документі вперше зафіксоване поняття академічної свободи?
7. Про що, на Вашу думку, свідчать основні права та привілеї для перших університетських студентів та науковців?
8. Як визначено університет у Великій Хартії Університетів?
9. Як визначено автономію університету у Великій Хартії Університетів?
10. Що означає визначення університету як феномену європейської культури?
11. У чому полягає парадокс університету?
12. Який зміст ідеї Європи?
13. У чому полягає зв'язок ідеї Європи та ідеї університету?
14. Яка місія університету?
15. Який зміст ідеї університету вкладав Вільгельм фон Гумбольдт?
16. Що означає Гумбольдтівська парадигма університету?
17. Як визначав ідею університету Джон Генрі Ньюмен?

¹ Там само, с. 194.

18. У чому відмінність уявлень про університет Джон Генрі Ньюмена від домінуючого церковного погляду на освіту?
19. Про що сперечався Джон Генрі Ньюмен з Дж. Бентамом?
20. Чи вважав Джон Генрі Ньюмен важливим питанням, де розташовано університет?
21. У чому вбачав К. Ясперс підґрунття ідеї університету?
22. Чого очікує студент від навчання в університеті (за К. Ясперсом)?
23. У чому полягає перше завдання університету (за К. Ясперсом)?
24. У чому полягає друге завдання університету (за К. Ясперсом)?
25. У чому полягає третє завдання університету (за К. Ясперсом)?
26. У чому полягає четверте завдання університету (за К. Ясперсом)?
27. Що означає “смерть університету” (за К. Ясперсом)?
28. Що лежить в основі ідеї університету Ю. Габермаса?
29. В чому полягає зв’язок ідеї університету та життєвого світу?

Рекомендована література:

1. Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum). – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/7>
2. Бухарестське комюніке. Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua/en/news/50-news/756-novini-rozvitku-bolonskogo-procesu.html>
3. *Гумбольдт В.* Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні / В. Гумбольдт // *Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002.*
4. *Гусерль Е.* Криза європейського людства / Е. Гусерль // *Сучасна зарубіжна філософія. – Київ, 1996.*
5. *Ньюмен Дж.* Ідея Університету / Дж. Ньюмен // *Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002.*
6. *Пелікан Я.* Ідея університету / Я. Пелікан ; пер. з англ. – Київ : Дух і літера, 2009.

7. *Ясперс К.* Ідея Університету / К. Ясперс // Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002.
8. *Габермас Ю.* Ідея Університету – навчальні процеси / Ю. Габермас // Ідея університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002.
9. *Ридингс Б.* Університет в руїнах / пер. с англ. – М. : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010.

© Гомілко О. Є.